

مجله

مدیریت بازاریابی

شماره ۵۹ - تابستان ۱۴۰۲

سازوکار اثرگذاری عوامل اقتصادی و کسب‌وکار بر حجم سپرده بانکی در بانک‌داری اسلامی

* محمدرضا فعال نصیری

** رامین خوچیانی

*** حمید آسایش

**** سیدحسین سجادی

پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۱

دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۲

چکیده

در ادبیات اقتصادی یکی از نقش‌های مهم سپرده‌ها این است که زمینه‌ای مناسب برای سرمایه‌گذاری فراهم می‌کند. هدف مطالعه حاضر بررسی سازوکار اثرگذاری عوامل اقتصادی و کسب‌وکار بر حجم سپرده بانکی در نظام بانکی ایران و مالزی با رویکرد آستانه‌ای (STAR) طی سال‌های ۱۳۷۹ - ۱۳۹۷ برای اقتصاد ایران و ۲۰۱۷ - ۱۹۸۴ برای اقتصاد مالزی است. در این راستا با به کارگیری مدل رگرسیون انتقال ملایم به برآورد سازوکار اثرگذاری عوامل اقتصادی و کسب‌وکار بر حجم سپرده بانکی در بانک‌داری اسلامی پرداخته شد. نتایج مدل برای ایران نشان از اثرگذاری منفی متغیرهای نوسانات نرخ ارز، نرخ تورم، بحران‌های مالی و تأثیر مثبت متغیرهای قیمت نفت، نقدینگی، نرخ سود سپرده و تسهیلات بانکی بر حجم کل سپرده‌های بانکی در ایران دارند. برای مالزی نیز، متغیرهای تولید ناخالص داخلی، نقدینگی و تسهیلات بانکی تأثیر مثبت و متغیرهای نوسانات نرخ ارز، قیمت نفت و نرخ تورم تأثیر منفی بر حجم کل سپرده‌های بانکی دارند. مطابق نتایج برای اقتصاد ایران؛ افزایش درآمدهای نفتی و افزایش دارایی‌های خارجی بانک مرکزی باعث افزایش در حجم نقدینگی شده و به طبع آن تورم نیز افزایش یافته است. انتظار از تورم در دوره آتی و نا اطمینانی از نرخ تورم، میزان حجم تسهیلات بانکی را کاهش و منجر به خروج پول از سیستم بانکی و ورود به بازارهای سفته بازی و بازار سیاه شده و وضعیت تولید کشور را وخیم‌تر کرده است. در حالی که برای اقتصاد مالزی مطابق با آزمون درون‌زایی پول، نقدینگی به سمت تولید هدایت شده و منجر به افزایش تولید و رشد اقتصادی پایدار شده است. بنابراین توجه بانک مرکزی به سیاست‌های سامان‌دهی دارایی‌ها و بدهی‌ها و ذخیره‌گیری روی دارایی‌های موهومی در راستای تعدیل تدریجی ترازنامه نظام بانکی ضروری می‌باشد.

واژگان کلیدی: عوامل اقتصادی، حجم سپرده بانکی، نظام بانکی ایران، مدل رویکرد آستانه‌ای.

طبقه‌بندی: O23, E43, G21

* دانشجوی دکتری اقتصاد، واحد الیگودرز، دانشگاه آزاد اسلامی، الیگودرز، ایران

** استادیار، گروه اقتصاد، دانشگاه آیت اله العظمی بروجردی (ره)، بروجرد، ایران، (نویسنده مسئول)، پست الکترونیک: khochiany@abru.ac.ir

*** استادیار، گروه اقتصاد، دانشگاه آیت اله العظمی بروجردی (ره)، بروجرد، ایران

**** استادیار، گروه اقتصاد، واحد شهریار، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

بانک‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای مالی، وظایف مهمی را در اقتصاد به عهده دارند که شامل تجهیز سپرده‌ها، واسطه‌گری و تسهیل جریان‌های پرداخت، تخصیص اعتبارات و ... است. در کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته و اقتصادهای در حال گذار که دارای بازارهای مالی توسعه‌یافته نیستند، بانک‌ها عموماً تنها نهادهایی هستند که قادر به واسطه‌گری مالی بوده و می‌توانند با ارائه روش‌های گوناگون اعتباری به کاهش ریسک سرمایه‌گذاری کمک کنند. (نعمتی، طباطبایی، ۱۳۹۵، ۱۲۴)

امروزه بانک‌ها در اقتصاد تمام کشورها نقش مهمی را در اعمال سیاست‌های پولی ایفا می‌کنند و برای حضور خود در عرصه رقابت، ناگزیرند استراتژی‌های کلان و عملیاتی خود را تدوین نمایند. در سطح کلان اقتصادی نظام بانکی سودآور و قوی بهتر می‌تواند در مقابل نیروهای منفی بازار مقاومت کند و به نظام مالی یک اقتصاد ثبات ببخشد، بنابراین بهبود عملکرد بانک‌ها نیازمند توجه همزمان به نحوه تنظیم سیاست‌های اقتصادی در سطح کلان و برنامه‌ریزی مدیران بانک‌ها در سطح خرد خواهد شد، بدون تردید که یکی از الزامات سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های اثربخش، شناخت محیط فعالیت بانک‌ها و آگاهی از عوامل مختلف مؤثر بر حجم سپرده بانک‌ها می‌باشد. بر طبق نظریه ذخیره جزئی از بانک‌داری^۱ (ضریب فزاینده پولی^۲)، بانک‌ها هم به عنوان خالقان پول و هم واسط پول مطرح بودند. این نظریه بر این مدعا استوار است که هر بانک به تنهایی واسطه‌گر وجوه است، اما کلیت سیستم بانکی نقش خالقان پول را دارد.

ساموئلسون مهم‌ترین چهره در بنیان‌گذاری این نظریه است. از نگاه او بانک‌ها تمایل دارند بتوانند قدرت خرید جدید از هیچ خلق کرده و بدون کاهشی متناسب، تراز کل حساب‌ها را افزایش دهند. (بدری و همکاران، ۱۳۹۶)

اما اگر بانک‌ها پولی را سرمایه‌گذاری کنند که آن را واقعاً ندارند (جدیداً خلق کرده‌اند)، آن پول به زودی بانک را ترک خواهد کرد. بنابراین بانک ابتدا باید ذخائر را جمع‌آوری کرده و سپس به وام‌دهی پردازد. (شهیک‌تاش و همکاران، ۱۳۹۴)

این تبیین تا بدین‌جا مشابه همان نظریه واسطه‌گری است. اما در اینجا ساموئلسون به طور هم‌زمان استدلال می‌کند که

در سطح کلان وقتی از بالا به این فرآیند نگریندگی شود، می‌توان دریافت که سیستم بانکی به مثابه یک کل در حال خلق پول است. (این همان چیزی است که در کتب اقتصاد کلان به عملیات وام‌دهی مجدد^۳ تعبیر می‌شود، فرآیندی که در آن با ورود یک میزان مشخص از پایه پولی^۴ (که به پشتوانه پرداخت بانک مرکزی ایجاد شده) بانک‌ها قادر می‌شوند معادل چند برابر این پول را سپرده جدید خلق کنند، در حالی که هر یک صرفاً به میزان ذخایر مازاد خود وام داده‌اند). در حقیقت طبق این نظریه بانک‌ها، ذخائر یا همان موجودی مازاد خود نزد بانک مرکزی را وام‌دهی می‌نمایند. بحران‌های مالی اخیر در اکثر کشورهای غربی و همچنین شرق آسیا این نظریه را اثبات می‌کند. اکثر سیاستمداران و روشن‌فکران مالی، ضرورت وجود یک سیستم مالی سالم و کارآمد را گوشزد می‌کنند. با تولید اطلاعات و نظارت بر سرمایه‌گذاری‌ها، پراکندگی ریسک، تجهیز و تخصیص منابع سرمایه و امکان انجام معاملات، یک سیستم مالی کارآمد می‌تواند به کاهش مشکل اطلاعات نامتقارن و در نتیجه بهبود ثبات اقتصادی کمک کند. (لواپن، ۲۰۱۴)

از سوی دیگر، یک سیستم مالی ناکارآمد، علاوه بر عدم توانایی کافی در انجام وظایف فوق، تأثیر منفی قابل توجهی بر ثبات اقتصادی در صورت وقوع بحران مالی خواهد داشت. در نتیجه، بسیاری از سیاستمداران و روشن‌فکران ثبات مالی را به عنوان یکی از اهداف اصلی نظام اقتصادی در دو دهه گذشته به رسمیت شناخته‌اند. بسیاری از بانک‌های مرکزی و مؤسسات مالی ارزیابی‌هایی را در مورد ثبات بانکی ارائه داده‌اند، از جمله صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی و بانک تسویه بین‌المللی. هزینه بحران مالی اخیر جهان توسط صندوق بین‌المللی پول را ۱۱،۹ تریلیون دلار ارزیابی کرده‌اند. (پوستین چی، ۱۳۹۴)

در یک تقسیم‌بندی کلی عوامل مؤثر بر جذب منابع بانکی را می‌توان به دو دسته عوامل درون سازمانی و برون سازمانی تقسیم نمود. عوامل برون سازمانی عوامل غیر قابل کنترل مدیریت بانک است و عواملی نظیر نرخ تورم، نرخ رشد عرضه پول، درآمد ملی، رشد اقتصادی، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و سیاست‌های بانک مرکزی را شامل می‌شود. عوامل

^۳. Relending Reserve

^۴. Monetary Base

^۱. Fractional Reserve Theory of Banking

^۲. Money Multiplier

رقابت‌پذیری، کارایی و انعطاف‌پذیری بخش مالی با تأکید بر افزایش ظرفیت بخش مالی و در راستای حمایت از رشد و تغییرات اقتصاد داخلی طراحی کرده است به طوری که پس از اجرای این طرح به طور مؤثر و با وجود یک سیستم کارا، محیطی با پیشرفت تکنولوژیکی جدید، تقاضای بالای مصرف‌کنندگان و در نهایت توسعه نهادها و مؤسسات داخلی جهت شکل‌گیری یک بخش مالی باثبات، کارا و مؤثر ایجاد خواهد کرد (IFSB)^۲، ۲۰۱۹).

از جمله اهداف طرح جامع بخش مالی مالزی عبارتند از؛ به وجود آوردن یک سیستم مالی پویا، انعطاف‌پذیر و رقابتی، افزایش توانایی پاسخ به تقاضای بالای مصرف‌کنندگان و بازار تجاری، تطبیق و هماهنگی با پیشرفت‌های تکنولوژیکی، توانایی مقابله با چالش‌های ناشی از جهانی‌سازی، آزادسازی و نوسانات چرخه‌های اقتصادی و در نهایت دستیابی به یک بخش مالی باثبات، کارا و مؤثر از طریق ایجاد بخش‌های مختلف مالی مورد نیاز برای شکل‌گیری زیربنایی مستحکم و باثبات می‌باشد.

زمان‌بندی اجرای طرح جامع بخش مالی مالزی: طرح جامع بخش مالی مالزی طی یک دوره هشت تا ده ساله در سه فاز ذیل اجرا می‌شود:

فاز ۱ (۳ سال): در این فاز بیش‌ترین تمرکز بر شناسایی اقدامات و روش‌هایی جهت گسترش ظرفیت و توانایی مؤسسات و نهادهای بانکی داخلی به منظور استحکام بخش مالی می‌باشد.

فاز ۲ (۴ سال): این فاز کاهش نقش دولت در بازار داخلی و تلاش به منظور افزایش رقابت‌پذیری میان نهادها و مؤسسات داخلی و فعالان خارجی را دنبال می‌نماید.

فاز ۳ (۳ سال): پس از گذشت هفت سال از اجرای طرح، در این مرحله بررسی و شناسایی روش‌هایی جهت پیوستن به بازار بین‌المللی (جهانی شدن) و معرفی فعالان جدید داخلی و خارجی در بازار رقابتی نوظهور را در برنامه کار خود قرار خواهد گرفت. از این رو در حالی که معیارها و اقدامات افزایش ظرفیت داخلی در فاز ۱ اجرا می‌گردد، این اقدامات در فاز ۲ ادامه یافته و تقویت می‌شوند و در نهایت فاز ۳ تضمینی است برای رسیدن به تعادل تدریجی، رقابت‌پذیری بیش‌تر و بازاری آزاد به همراه کاهش نقش و حجم دولت در بخش مالی.

درون سازمانی را می‌توان به عوامل خدماتی، عوامل مالی، عوامل ارتباطی و انسانی، عوامل فیزیکی و عوامل وابستگی سازمانی تقسیم نمود. (صفری و رافتی، ۱۳۹۸)

از آنجایی که ما در کشوری اسلامی زندگی می‌کنیم که تمایلات مذهبی در بین اقوام مختلف و اقلیم‌های گوناگون رسوخ نموده و به طور کلی در ابعاد مختلف زندگی افراد نقش تعیین‌کننده‌ای دارد.

(ولی‌پور و همکاران، ۱۳۹۹)، مطالعه حاضر به بررسی سازوکار اثرگذاری عوامل اقتصادی بر حجم سپرده بانکی در نظام‌های بانکی اسلامی کشور ایران و مالزی می‌پردازد که به خاطر وابستگی شدیدی اقتصاد کشور ما به درآمدهای نفتی و همچنین وابستگی به نفت در بخش تولید اقتصاد مالزی می‌تواند موضوع بحث‌های گسترده و مهمی باشد. باتوجه به وجود بحران‌های مالی، تکانه‌های نفتی، نوسانات ارزی، شرایط تورمی و سایر عوامل اقتصادی در اقتصاد کشورهای مورد مطالعه، بررسی عوامل اقتصادی بر حجم سپرده بانکی در نظام‌های بانکی کشور ایران و مالزی می‌تواند برای سیاست‌گذاران کلان اقتصادی و بانک مرکزی مفید باشد که به تفصیل مورد بررسی واقع می‌شود. همچنین در بخش دوم مطالعه، ادبیات موضوع شامل مبانی نظری برای اقتصاد کشور ایران و مالزی ارائه شده و مطالعات داخلی و خارجی صورت گرفته در این حوزه بررسی می‌شود. در بخش سوم، روش مورد استفاده تشریح و در بخش چهارم یافته‌های تجربی تحقیق تحلیل می‌شود و در بخش پنجم نتایج تحقیق و جمع‌بندی ارائه می‌گردد.

مبانی نظری موضوع و پیشینه تحقیق

این قسمت شامل دو بخش می‌باشد که در بخش اول مبانی نظری و انطباق این مبانی با ساختار اقتصادی کشور ایران و مالزی مرور شده و در بخش دوم نیز تعدادی از مطالعات خارجی و داخلی انجام گرفته، ارائه می‌گردند.

چشم‌انداز، اهداف طرح و زمان‌بندی اجرای طرح توسعه بانک‌داری اسلامی مالزی: بانک مرکزی مالزی (BNM)^۱ در مارس سال ۲۰۰۱ طرح جامع بخش مالی را با چشم‌اندازی بلندمدت (ده ساله) جهت گسترش

^۲. Islamic Financial Services Board

^۱. Bank Negara Malaysia

کشورهایی که دارایی نظام مالی پیشرفته هستند از طریق نهادهای مختلف بازار سرمایه، بانکها، صندوقهای سرمایه‌گذاری خطرپذیر و سایر نهادهای مالی قابل تأمین است. در چارچوب نظام مالی متعارف، نقش بانکها به عنوان یک نهاد تأمین مالی کوتاه‌مدت و غالباً مختص بنگاههای کوچک و متوسط تعریف شده است و بنگاههای بزرگ نیز از طریق سایر نهادهای مالی، نیازهای خود را مرتفع می‌نمایند. اما این مسئله در اقتصاد ایران تا حدود زیادی متفاوت است چراکه به دلیل پررنگ نبودن نقش بازار سرمایه در تأمین مالی و نبود جایگزین‌های مناسب تأمین مالی بانکی، نظام تأمین مالی بنگاهها و بخش‌های اقتصادی، بانک محور بوده و بانکها مسئولیت زیادی در تأمین مالی بنگاههای کوچک و بزرگ و همچنین تأمین مالی کوتاه‌مدت و بلندمدت را برعهده دارند. هرچند آمار رسمی و قابل اتکایی درخصوص سهم بانکها از کل نظام تأمین مالی در دست نیست، ولی مبتنی بر برخی بررسی‌ها می‌توان گفت که این سهم بالای ۷۰ درصد است. در حوزه تجهیز منابع شبکه بانکی چالش‌ها و ضعف‌هایی همانند سرمایه ناکافی (کفایت سرمایه پایین)، وابستگی بالا به سپرده‌ها، سهم بالای بدهی به بانک مرکزی و تغییر روند رشد آن از بانک‌های دولتی به بانک‌های غیردولتی در سال‌های اخیر، عدم تغییر در وضعیت سپرده‌های دولتی علیرغم افزایش سهم تسهیلات بخش دولتی، روند نزولی نسبت سپرده‌های دیداری به کل سپرده‌ها و بدهی‌ها و افزایش نسبت سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار وجود دارد. (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۷).

وضعیت سپرده‌های شبکه بانکی در ایران (جدول ۲)

بخش عمده منابع بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی از محل سپرده‌های غیردولتی تأمین شده است. به بیان دیگر توان تسهیلات دهی این بانکها و مؤسسات تا حد بالایی به سپرده‌های غیردولتی وابسته می‌باشد. همچنین سهم سپرده‌های غیردولتی در هر گروه بانکی از کل سپرده‌های غیردولتی نیز نشان داده شده است، عمده سپرده‌های بخش غیردولتی در سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷ در بانک‌های تجاری (دولتی) قرار داشته است ولی از سال ۱۳۸۸ به بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی منتقل

وضعیت سپرده‌های شبکه بانکی اسلامی در مالزی:

جدول شماره ۱ به ترتیب میزان و رشد انواع حساب‌های سپرده سیستم بانک‌داری اسلامی مالزی را نشان می‌دهد. طی سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۱۲ حساب‌های سرمایه‌گذاری (عام و خاص) به طور متوسط با ۵۰ درصد بیش‌ترین سهم سپرده‌های بانک‌داری اسلامی را تشکیل می‌دهند. در حالی که این حساب در سال ۲۰۱۱ تنها از رشد ۹ درصدی در مقایسه با حساب‌های پس‌انداز (۱۶ درصد) و جاری (۲۷ درصد) برخوردار بوده است. شایان ذکر است، قسمت عمده حساب‌های سپرده سرمایه‌گذاری را حساب‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت (حساب‌هایی با سررسید کم‌تر از یک سال) با سهمی در حدود ۹۵/۲ درصد تشکیل می‌دهد که بر اساس گزارش بانک مرکزی مالزی، افزایش تعداد مشتریان جزئی (خرده فروشی) و افزایش بیش از اندازه نقدینگی در سیستم بانک‌داری اسلامی از جمله دلایل اصلی این امر به شمار می‌روند. در مجموع سپرده‌های اسلامی طی سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۱۶ به طور متوسط سالانه از رشدی معادل ۳۳ درصد برخوردار بوده است و میزان کل سپرده‌ها از ۱۵۵ میلیون به ۲۸۷ میلیون دلار در سال ۲۰۱۲ و به ۴۳۶ میلیون دلار در سال ۲۰۱۶ افزایش یافته و در این میان، سهم سپرده‌های بانک‌داری اسلامی از کل سپرده‌های سیستم بانکی مالزی به ۲۱ درصد تا پایان نیمه اول سال ۲۰۱۲ و ۲۷ درصد در سال ۲۰۱۶ رسیده است. (جدول ۱)

بانک‌های تجاری و شرکت‌های مالی واجد شرایط با به کارگیری این ابزارها، از پس‌اندازهای داخلی عموم مردم بهره‌مند می‌شوند. این ابزارها به دو گروه گواهی بدهی قابل انتقال اسلامی^۱ و ابزارهای قابل انتقال اسلامی سپرده‌ها^۲ تقسیم می‌شوند. گواهی‌های مربوطه براساس مفهوم اسلامی فروش اقساطی^۳ و ابزارهای قابل انتقال اسلامی سپرده‌ها بر اساس مفهوم مضاربه تشکیل شده‌اند. این ابزارها به وسیله شورای مشورتی شریعت و بانک مرکزی مالزی مورد تأیید قرار گرفته‌اند. جدول شماره ۱ نحوه عملکرد در این ابزارها را نشان می‌دهد.

نظام بانک‌داری اسلامی ایران و ارتباط با بخش حقیقی

اقتصاد: بنگاه‌های اقتصادی برای تأمین مالی فعالیت‌های خود نیازمند منابع مالی هستند. این تأمین مالی در

^۱. Bai' Bithaman Ajil

^۱. Negotiable Islamic Debt Certificate (NIDC)

^۲. Islamic Negotiable Instrument of Deposits (INID)

پیشینه تحقیق

تحقیقات کمی در خصوص اثرگذاری عوامل اقتصادی بر حجم سپرده بانکی در نظام بانکی در داخل کشور صورت گرفته است که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد:

(علیزاده و امامی میبیدی، ۱۳۹۷) در مقاله‌ای به ارزیابی بهره‌وری نسبی بانک‌های منتخب نظام بانکداری بدون ربای جمهوری اسلامی ایران با رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها (۱۳۹۴-۱۳۹۳) پرداختند. بر این اساس رویکرد تلفیقی (ترکیبی از رویکرد واسطه‌ای و تولیدی) جهت شناسایی ستانده‌ها و نهادهای بانک‌های اسلامی انتخاب شد که نتایج سناریو اول (خروجی، درآمد کل) در سال ۱۳۹۴ از بین بانک‌های منتخب، تعداد پنج بانک کارآمد قوی و بقیه ناکارا بوده و در سال ۱۳۹۳ سه بانک کارآمد قوی و بقیه ناکارا بودند و نتایج سناریو دوم (خروجی، ارزش افزوده) در سال ۱۳۹۴ سه بانک کارای قوی و سایر بانک‌ها ناکارآمد و در سال ۱۳۹۳ فقط یک بانک کارآمد بودند. نکته قابل توجه اینکه با تغییر خروجی بانک‌ها از درآمد کل به ارزش افزوده میزان بانک‌های ناکارآمد بیش تر شده است.

(عربی و اکبری، ۱۳۹۵) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر شرایط اقتصاد کلان عوامل برون سازمانی بر حجم سپرده بانک‌های ایران: کاربرد رهیافت $ARDL^1$ طی دوره زمانی ۱۳۹۱-۱۳۶۰ پرداختند. نتایج نشان داد که متغیرهای، سود سپرده‌های بانکی، عرضه پول و تولید ناخالص داخلی اثر مثبت و متغیرهای، نرخ تورم و نرخ ارز اثر منفی بر حجم سپرده در سیستم بانکی ایران دارند.

(قیصر علی و همکاران، ۲۰۱۸) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر متغیرهای اقتصاد کلان بر سودآوری بانک‌های اسلامی طی بازه زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۶ و با استفاده از مدل پانل ایستا پرداختند. که این عوامل شامل؛ تأثیر نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، نرخ تورم، نرخ بهره، نرخ ارز، قیمت نفت، رقابت و عرضه پول بر سودآوری در بانک‌های اسلامی می‌باشد.

یافته‌ها نشان داد که نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، تورم، نرخ ارز، قیمت نفت و عرضه پول تأثیر مثبتی بر سودآوری دارند. یافته‌های بیش تر نشان می‌دهد که قیمت نفت، تولید ناخالص داخلی و تورم مهم‌ترین عوامل و نرخ ارز و عرضه پول

شده است؛ این مسئله به این دلیل است که در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸، بانک‌های تجاری - دولتی بزرگی مانند بانک ملت، صادرات، تجارت و رفاه فرآیند خصوصی‌سازی را طی کردند و این موجب شده است که سپرده‌هایی که در این بانک‌ها قرار داشت، از عنوان بانک‌های تجاری خارج شده و تحت عنوان بانک‌های غیردولتی قرار گیرند. نکته مهم دیگر این است که سهم سپرده‌های بخش غیردولتی در بانک‌های تخصصی به کل سپرده‌های بخش غیردولتی در طول این سال‌ها روندی کاهشی را طی کرده است. این در حالی است که بیشترین سهم تسهیلات به بخش غیردولتی نسبت به سپرده‌های بخش غیردولتی را از میان گروه‌های بانکی دارند.

وضعیت سپرده‌های بخش دولتی ایران: (جدول ۳)

همان‌طور که مشخص است براساس آمار بانک مرکزی تا سال ۱۳۸۷ دولت در بانک‌های غیردولتی، هیچ سپرده‌ای نگهداری نمی‌کرده است؛ این درحالی است که در تمام این سال‌ها، دولت از بانک‌های غیردولتی تسهیلات دریافت کرده است؛ بنابراین بدون هیچ‌گونه سپرده‌گذاری و سهمی در تجهیز منابع بانکی، تسهیلات قابل توجهی را به خود اختصاص داده است. نکته دیگر این است که میزان سپرده‌های بخش دولتی در کل روند صعودی داشته است اما در مقاطعی، دارای نوسانات قابل توجهی بوده است؛ جالب است که در سال‌هایی که دولت‌های جدید روی کار آمده‌اند، میزان سپرده‌گذاری دولتی در بانک‌ها، افزایش غیرمعمولی را تجربه کرده است. برای کل بانک‌ها، سهم سپرده‌های دولتی از کل سپرده‌ها، بسیار اندک است و فقط حدود ۴ درصد از کل سپرده‌ها را سپرده‌های دولتی تشکیل می‌دهد. ولی این نسبت در مورد بانک‌های تجاری و تخصصی بیشتر است به طوری که در سه سال اخیر درصد سپرده‌های دولتی به کل سپرده‌ها در بانک‌های تجاری، به ۷ درصد رسیده است و برای بانک‌های تخصصی، این نسبت در سه سال اخیر، بین ۱۰ تا ۱۲ درصد بوده است؛ این درحالی است که پس از تصمیم‌گیری دولت مبنی بر سپرده‌گذاری در بانک‌های غیردولتی، فقط حدود ۲ درصد از کل سپرده‌های این بانک‌ها توسط دولت سپرده‌گذاری شده است که این سهم در سال ۱۳۹۴ به کم‌تر از ۰/۵ درصد رسیده است.

^۱. Autoregressive Distributed lag

ساختار مدل و داده‌ها

هدف این مطالعه برآورد سازوکار اثرگذاری عوامل اقتصادی بر حجم سپرده بانکی در نظام‌های بانکی اسلامی (ایران و مالزی) است. در این راستا با به کارگیری مدل رگرسیون انتقال ملایم به برآورد سازوکار اثرگذاری عوامل اقتصادی و کسب‌وکار بر حجم سپرده بانکی در بانک‌داری اسلامی با پیروی از مطالعه (قیصرعلی و همکاران، ۲۰۱۸)، (ذوالخبری، ۲۰۱۸) و (سولارین و همکاران، ۲۰۱۸) پرداخته می‌شود. الگوی تجربی تحقیق به شکل زیر معرفی می‌گردد: (الگو ۱) در الگو ۱: TF: حجم کل سپرده‌های بانکی، GDP: نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، OIL: قیمت نفت خام سنگین، M: حجم نقدینگی، INF: نرخ تورم، EX: نوسانات نرخ ارز، DEP: نرخ سود سپرده بانکی، BC: نماد اعتبارات یا تسهیلات بانکی، Fic: بحران‌های مالی جهان (که برای سال‌های بروز بحران‌های مالی عدد یک و برای مابقی سال‌ها عدد صفر در نظر گرفته می‌شود و به شکل متغیر دامی وارد مدل می‌شود) می‌باشد. همچنین بازه زمانی مطالعه حاضر، داده‌های فصلی برای ایران از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۷ و به خاطر محدودیت در دسترسی داده‌های فصلی برای مالزی، داده‌های سالانه از سال (۱۹۸۴-۲۰۱۷) می‌باشد و همه داده‌های مطالعه از سایت بانک مرکزی و بانک جهانی استخراج شده است.

مدل رگرسیون انتقال ملایم (STAR^۱): بسیاری از تحقیقات استفاده از انواع مختلف مدل‌های غیر خطی را برای تعیین رفتار غیر خطی در سری‌های زمانی به دلیل محدودیت‌های مدل‌های خطی توصیه کرده‌اند. از مدل خودرگرسیون انتقال ملایم در این کار برای توصیف رفتار غیر خطی آزمون و تجزیه و تحلیل ارتباط بین عوامل اقتصادی بر حجم سپرده بانکی با استفاده از مدل تله فوتوی بلندمدت استفاده می‌شود. (اندرسون، ۱۹۹۲) و (تراسورث، ۱۹۹۴) آن را توسعه دادند.

بر خلاف مدل‌های TAR^۲، که روند تغییر رژیم را با عملکرد نشان‌گر تنظیم می‌کنند، مدل STR^۳ این کار را با توابع نمایی و لجستیک انجام می‌دهد. این مدل‌ها برای ارزیابی چرخه‌های نامتقارن متغیرها مطابق با (ون دیک و تراسورث، ۲۰۰۲) مناسب هستند و تحقیقات متعددی نشان داده است که روند تغییر رژیم برای بررسی پویایی غیر خطی متغیرها

تأثیر به نسبت کم‌تری بر سودآوری بانک‌ها دارند. یافته‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌گذاران به دنبال یافتن منابع جایگزین برای بهبود سیستم اقتصادی و مالی هستند و بانک‌داران اسلامی ممکن است استراتژی‌های بازاریابی خود را برای کاهش شدت متغیرهای کلان اقتصادی اصلاح کنند. (ذوالخبری، ۲۰۱۸) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر سیاست پولی بر تأمین مالی بانک‌های اسلامی: شواهد بانکی در مالزی پرداختند. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که ویژگی‌های خاص بانکی در تعیین رفتار مالی اسلامی مهم هستند. رفتار مالی اسلامی با رفتارهای معمول وام‌دهی مطابقت دارد که تأمین مالی بانک اسلامی بسته به میزان اندازه بانک، نقدینگی و سرمایه عمل می‌کند. بین بودجه بانک‌های اسلامی و رفتار وام‌های بانکی متعارف با توجه به تغییرات سیاست پولی تفاوت معناداری وجود ندارد.

(سولارین و همکاران، ۲۰۱۸) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر عوامل اقتصادی بر حجم سپرده‌های بانک‌داری اسلامی خالص (شواهدی از شکاف ساختاری در مالزی) با استفاده از مدل حداقل مربعات باقی‌مانده تعمیم یافته پرداختند. این مطالعه در ابتدا؛ به بررسی عوامل مؤثر بر سپرده‌ها در بانک‌داری اسلامی بر اساس انواع سپرده، که شامل سپرده‌های سرمایه‌گذاری، سپرده‌های وام، سپرده‌های پس‌انداز، سپرده‌های تورق (یک ابزار مالی اسلامی) رینگیست، سپرده تورق دلاری و سپرده‌های اوراق بهادار می‌پردازد. علاوه بر این، به بررسی عوامل تعیین‌کننده سپرده‌ها در بانک‌داری اسلامی بر اساس صاحبان سپرده شامل سپرده‌های خانوار، سپرده‌های کسب‌وکار، سپرده‌های مؤسسات مالی، سپرده‌های دولت فدرال، سپرده‌های دولت‌های محلی و سپرده‌های نهادهای قانونی می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که شاخص تولید صنعتی، نرخ بهره واقعی ثابت و سپرده‌های پس‌انداز، تأثیر مثبت بر بخش‌های مختلف سپرده‌های بانک‌داری اسلامی و سپرده‌های کل بانک‌های اسلامی دارد. در حالی که نرخ بهره واقعی سپرده در بانک‌های تجاری تأثیر منفی دارند. با این حال، نقش هر دو شاخص دین و نرخ ارز واقعی در هم آمیخته شده است.

^۱. Smooth Transition Regressive

^۱. Smooth Transition Autoregressive

^۲. Threshold Auto Regression

آزمایش‌های تشخیصی برای اطمینان از نتایج قابل اعتماد انجام می‌شود. آزمون خطی بودن در مدل STR، از سوی دیگر، می‌تواند با فرضیه صفر یا انجام شود. آمار آزمون برای هر دو فرضیه فوق غیر استاندارد است زیرا مدل STR تحت فرضیه صفر دارای پارامترهای مزاحم نامعین^۴ است. (لونکن، ۱۹۹۸) از حل تقریبی تیلور برای تابع انتقال برای حل این مشکل حمایت کرد. تقریب تیلور مرتبه سوم به عنوان تابع انتقال در اطراف مقدار پارامتر در این مورد عمل می‌کند. یک مدل غیر خطی بر اساس تکنیک نیوتن - رافسون به عنوان متغیر انتقال بهینه از بین چندین گزینه قابل قبول برای این متغیر انتخاب شده است. پس از برازش مدل غیر خطی، آزمایش‌های تشخیصی روی بقایای این مدل انجام می‌شود.

نتایج برآورد مدل

آزمون اثرگذاری عوامل اقتصادی بر حجم سپرده

بانکی در نظام بانکی ایران

آزمون خطی بودن، انتخاب متغیر انتقال و نوع مدل: برای انتخاب متغیر انتقال برای مدل رگرسیون انتقال ملایم، همه متغیرهای مدل با آزمون پایایی عمومی دیکی فولر (ADF) مورد بررسی قرار گرفتند و پایایی متغیرها در سطح مورد تأیید قرار گرفت.^۵

به منظور انتخاب متغیر انتقال، همه متغیرهای مدل مورد بررسی قرار گرفت. هر متغیری که به احتمال زیاد فرضیه خطی بودن صفر را رد می‌کند به عنوان متغیر انتقال در بین متغیرهای مورد ارزیابی انتخاب می‌شود. نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که متغیر انتقال در مدل برآورد شده، نوسانات نرخ ارز است و فرض خطی بودن صفر مدل رد شده و مدل LSTR برای اولین بار تأیید می‌شود. (جدول ۴)

نتایج تخمین مدل: در مرحله بعدی پارامترهای مدل با استفاده از روش حداکثر احتمال با استفاده از مقادیر اولیه مقدار آستانه متغیر انتقال (C) و پارامتر شیب (γ) برآورد می‌شود و سپس از این مقادیر اولیه و الگوریتم نیوتن - رافسون استفاده می‌شود. جدول شماره ۳ یافته‌های آن‌ها را خلاصه می‌کند.

مناسب است. در واقع، مدل STR پیوسته رابطه غیر خطی بین متغیرها را با استفاده از متغیر انتقال و مقدار پارامتر شیب مدل می‌کند. رگرسیون کلی برای مدل رگرسیون انتقال ملایم تراسورتا^۱ به شرح زیر است.

$$y_t = \pi'z_t + \theta'z_t + F(s_t, \gamma, c) + u_t \quad \text{(معادله ۱)}$$

که در آن u_t جزء باقیمانده θ, z_t بردار پارامترهای غیر خطی مدل برداری شامل متغیرهای برونزای مدل و π بردار پارامترهای خطی است. همچنین تابع انتقال $F(s_t, \gamma, c)$ می‌تواند به صورت لاجستیک^۲ و یا نمایی^۳ در قالب روبرو زیر تصریح گردند.

$$F(s_t, \gamma, c) = \left[\frac{1}{1 + \exp(-\gamma(s_t - c))} - \frac{1}{2} \right] \quad \text{(معادله ۲)}$$

$$F(s_t, \gamma, c) = \left[1 - \exp(-\gamma(s_t - c))^2 \right] \quad \text{(معادله ۳)}$$

به طوری که معادله (۲) تابع انتقال لاجستیک و معادله (۳) تابع انتقال نمایی را نشان می‌دهد. st نشان‌دهنده متغیر انتقال، γ پارامتر شیب، c آستانه یا محل تغییر رژیم را نشان می‌دهد. اگر پارامتر شیب γ ، که میزان انتقال از یک رژیم به رژیم دیگر را نشان می‌دهد، تا بی نهایت تمایل داشته باشد، مدل STR به یک مدل آستانه TAR تبدیل می‌شود، یعنی اگر متغیر انتقال بیش‌تر از آستانه باشد.

($c > s_t$) تابع انتقال برابر یک ($F=1$) می‌شود. از سوی دیگر در صورتی که ($c < s_t$) مقدار تابع انتقال برابر با صفر ($F=0$) خواهد بود. فرایند برآورد مدل خود - رگرسیون انتقال ملایم STR به گونه‌ای است که در مرحله اول مدل دینامیکی مدل یا تعداد بهینه وقفه‌ها انتخاب می‌شود، سپس رابطه غیر خطی بین متغیرهای مورد مطالعه آزمایش می‌شود و بر اساس آن انتقال متغیر و تعداد تغییرات رژیم انتخاب شده است. در گام دوم با استفاده از الگوریتم نیوتن - رافسون و روش حداکثر درست نمایی، مدل STR انتخاب شده برآورد شده و در نهایت

^۴. Contains Unidentified Nuisance Parameters

^۵. باتوجه به محدودیت تعداد صفحات نتایج برای علاقمندان قابل ارائه می‌باشد.

^۱. Terasvirta, T.1994

^۲. Logistic

^۳. Exponential

نتایج برآورد قسمت خطی مدل برای نظام بانکی ایران (رژیم اول) نشان می‌دهد که متغیرهای قیمت نفت، نقدینگی و نرخ سود سپرده بانکی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی دار و تأثیر مثبت بر حجم کل سپرده‌های بانکی در ایران دارند. نتایج برآورد قسمت غیرخطی مدل (رژیم دوم) نیز نشان می‌دهد متغیرهای نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم، بحران‌های مالی جهانی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی دار و تأثیر منفی بر حجم کل سپرده‌های بانکی در ایران دارند. همچنین متغیرهای قیمت نفت، نقدینگی، نرخ سود سپرده بانکی و تسهیلات بانکی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی دار و تأثیر مثبت بر حجم کل سپرده‌های بانکی در ایران دارند. نتایج برای قسمت خطی مدل برای نظام بانکی اسلامی مالزی (رژیم اول) نشان می‌دهد که متغیرهای تولید ناخالص داخلی، نقدینگی و تسهیلات بانکی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی دار و تأثیر مثبت بر حجم کل سپرده‌های بانکی در مالزی دارند. همچنین متغیرهای نوسانات نرخ ارز، قیمت نفت و نرخ تورم در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی دار و تأثیر منفی بر حجم کل سپرده‌های بانکی در مالزی دارند. سیاست‌های اقتصادی ایران در سال‌های اخیر شرایط را برای رشد فزاینده نقدینگی سرگردان در کشور و ورود آن به بازارهای غیر مولد فراهم کرده و این موضوع موجب رشد بیش‌تر تورم شده است. کارشناسان اقتصادی بارها نسبت به رشد چشم‌گیر نقدینگی و تبعات آن در اقتصاد انتقاد کرده‌اند و معتقدند که باید راهکارهای منطقی برای هدایت آن به سمت بازارهای هدف و بخش حقیقی فراهم شود. در سال‌های اخیر رشد نقدینگی سرگردان در بازارهای غیرمولد، تورم را افزایش داد، در حالی که اگر این نقدینگی به سمت بخش حقیقی هدایت می‌شد، منجر به کاهش تورم می‌شد و آثار مثبتی برای کشور داشت. بنابراین عامل اصلی تورم را می‌توان ناکارآمدی تخصیص و تأمین منابع مالی و نقدینگی‌های سرگردان عنوان کرد. به عبارتی افزایش تورم، ظرفیت‌های کم‌تر اقتصاد برای تولید را نشان می‌دهد که در این شرایط مقدار تسهیلات پرداختی بانک‌ها نیز کاهش می‌یابد و در نتیجه اعطای وام و خلق نقدینگی نیز کاهش می‌یابد. به عبارتی در اقتصاد ایران با حجم محدود تولید ناخالص داخلی، بیش از هجده هزار تریلیون تومان (در سال ۱۳۹۷) نقدینگی وجود دارد و قیمت‌ها به طور نامتناسب

مدام در معرض افزایش قرار می‌گیرند. انبار حجیم پول و قیمت‌های بالا و متناظر با اعداد و ارقام درشت و زیاد، فی‌نفسه پویایی‌های بی‌ثباتی، تورم و اختلال را تشدید و زمینه را برای اصلاحات اقتصادی، محدود می‌کند. ۲۰ هزار برابر شدن نقدینگی طی چهار دهه گذشته و رشد مستمر آن از مقدار ۵۱ میلیارد تومان در سال ۱۳۵۲ به بیش از هجده هزار تریلیون تومان در سال ۹۷ در کنار افزایش مستمر و شدید شاخص قیمت‌ها منجر به افزایش شدید مقادیر اسمی قیمت کالاها و خدمات شده است. در نتیجه تورم‌های بالا و مستمر پول ملی در معرض کاهش مستمر ارزش قرار گرفته که دو پیامد منفی اقتصادی را با خود به همراه آورده است. از یک طرف برای مبادله کالاها معمول اقتصادی، مبلغ زیادی پول لازم بوده که عملیات محاسبه، حسابداری و ارزیابی با پول ملی را مشکل می‌کند و از طرف دیگر توجه به معادل شدن یک واحد پول خارجی با واحدهای زیادی از پول ملی، پول ملی را در برابر استعار خارجی بی‌ارزش جلوه می‌دهد. حاصل چنین شرایطی بروز بی‌ثباتی و «حساس شدن انتظارات تورمی» و «شروع بی‌اعتمادی» و در نتیجه عدم استفاده درست از نقدینگی در اقتصاد است. بنابراین در شرایط تورمی و بی‌ثباتی، افراد سرمایه‌گذاری خود را به تعویق می‌اندازند و با کاهش درخواست وام و اعطای تسهیلات، خلق نقدینگی بانک‌ها کاهش پیدا می‌کند که در نهایت منجر به کاهش رشد اقتصادی کشور می‌شود. در حالی که برای اقتصاد مالزی مطابق با نتایج مدل غیرخطی و همچنین آزمون درون‌زایی پول، نقدینگی به سمت تولید هدایت شده و منجر به افزایش رشد اقتصادی پایدار در این کشور شده است.

از طرفی نوسانات قیمت دلار و شوک نفتی تأثیر منفی بر اقتصاد و سپرده بانکی کشور ایران دارد (در حالی که برای اقتصاد مالزی به خاطر پایین بودن نرخ تورم در حوالی ۳ تا ۵٪، نرخ سود سپرده بانکی نیز پایین می‌باشد که همین عامل منجر به پایین بودن نرخ سود تسهیلات و کاهش هزینه‌های سرمایه‌گذاری و هدایت آن به بخش تولید می‌شود)، پس درحالت کلی می‌توان عنوان کرد که؛ اثرگذاری شوک‌های نفتی و نوسانات ارزی در اقتصاد ایران بیش‌تر به وضعیت تورمی وضعیت اقتصاد ایران بستگی دارد؛ به گونه‌ای که با افزایش میزان تورم، تأثیر شوک‌های نفتی بر سپرده بانکی افزایش می‌یابد و حتی در سطوح بسیار بالای تورم می‌تواند اثر منفی بر

برای ایران و داده‌های سالانه برای مالزی بهره بردیم. نتایج برآورد قسمت خطی مدل (رژیم اول) نشان می‌دهد که متغیرهای قیمت نفت، نقدینگی و نرخ سود سپرده بانکی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی دار و تأثیر مثبت بر حجم کل سپرده‌های بانکی در ایران دارند که این یافته‌ها با یافته‌های (قیصرعلی و همکاران، ۲۰۱۸) که اعلام نموده‌اند که قیمت نفت بر سود و سپرده بانک‌های اسلامی تأثیر مثبتی دارد همسو می‌باشد. نتایج برآورد قسمت غیرخطی مدل (رژیم دوم) نیز نشان می‌دهد؛ متغیرهای نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم، بحران‌های مالی جهانی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی دار و تأثیر منفی بر حجم کل سپرده‌های بانکی در ایران دارند.

همچنین متغیرهای قیمت نفت، نقدینگی، نرخ سود سپرده بانکی و تسهیلات بانکی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنی دار و تأثیر مثبت بر حجم کل سپرده‌های بانکی در ایران دارند که این یافته‌ها با قسمتی از یافته‌های (سورلین و همکاران، ۲۰۱۸) و همچنین (عربی و اکبری، ۱۳۹۵) هم‌خوانی دارد که اعلام نموده‌اند نرخ سود سپرده بانکی بر حجم کل سپرده بانکی تأثیر مثبتی دارد.

بنابراین پیشنهاداتی در راستای تخمین مدل در ادامه ارائه می‌گردد:

* حساسیت سرمایه‌گذاری خصوصی نسبت به اعتبارات اعطایی بانک‌ها و نرخ سود تسهیلات بانکی، نشان می‌دهد که کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی اثر بیش‌تری در افزایش سرمایه‌گذاری دارد، تا افزایش اعتبارات اعطایی بانک‌ها. لذا به نظر می‌رسد سیاست اقتصادی دولت برای کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی در جهت افزایش سرمایه‌گذاری، از نظر اقتصادی سیاست موجه و قابل توجهی می‌باشد که در افزایش سودآوری بانک‌ها می‌تواند مؤثر واقع شود. در عین حال به منظور افزایش کارایی بانک‌ها، ایجاد رقابت و رسم منحنی بازده در فضای واقعی که نشان‌گر وضعیت کامل اقتصاد کشور است، پیشنهاد می‌شود، آزادسازی در کلیه بخش‌ها به تدریج جایگزین نرخ‌های دستوری گردد و با توجه به کارهای کارشناسی در مورد روش‌های آزادسازی، به آن اقدام کنند. یقیناً در این بین به کارگیری مدل‌های درجه‌بندی ریسک مشتریان و به تبع آن، محاسبه ریسک بانک در تعیین نرخ سود سپرده و تسهیلات، مهم می‌باشد. پس آموزش‌های مورد نیاز ضروری است تا از ناحیه فقدان دانش مدیریت ریسک در

سپرده بانکی داشته باشد. به دلیل آنکه معمولاً بازارهای مالی در کشورهای درحال توسعه و ایران محدود و ناقص‌اند، لذا سرمایه‌گذاری منوط به امکان تأمین مالی از پس‌اندازهای داخلی است، که این امر سبب می‌شود با افزایش نرخ سود سپرده، امکان تأمین مالی پروژه‌ها کاهش یابد. لذا افزایش نرخ سود سپرده با افزایش هزینه سرمایه‌گذاری سبب کاهش سرمایه‌گذاری شده، همچنین در شرایط وجود تورم و کنترل شرایط اعتباری، سرمایه‌گذاری و تولید، قربانی اصلی سیاست سرکوب مالی محسوب می‌شود که می‌تواند در هدایت حجم سپرده‌های بانکی به سمت تولید دچار مشکل شود. (جدول ۵)

مقایسه ضرایب در دو رژیم مختلف بر اساس متغیر انتقال و مقادیر آن صورت می‌پذیرد و مقدار متغیر انتقال می‌تواند تابع انتقال و در نتیجه رژیم حاکم را تعیین نماید. در واقع کم‌تر یا بیش‌تر بودن متغیر انتقال از حد آستانه می‌تواند دو رژیم مختلف را در تابع برآورد شده ایجاد نماید. در تخمین فوق متغیر انتقال نوسانات نرخ ارز می‌باشد که مقدار حد آستانه برآورد شده برای این متغیر (۲) برابر با ۶/۵۵ بوده است. بر اساس فاصله نوسانات نرخ ارز از این مقدار آستانه الگو از دو رژیم حدی مختلف تبعیت می‌نماید. با مقایسه ضرایب الگو در دو رژیم مختلف ملاحظه می‌گردد که با عبور رشد نرخ ارز از حد آستانه (۶/۵۵) واکنش مسئولین پولی به تغییرات این متغیر به شدت افزایش یافته، بدین ترتیب که هر چه رشد نرخ ارز بیش‌تر شده است، سیاست‌گذاران تلاش نموده‌اند که با عکس‌العمل بیش‌تر به آن، رشد نرخ ارز را کنترل نموده و از افزایش آن جلوگیری نمایند. این در حالی است که واکنش به انحرافات نرخ ارز کاهش می‌یابد. بنابراین شرایطی که نرخ ارز رشد بالاتری را تجربه می‌کند، سیاست‌گذاران بیش‌تر به دنبال کنترل نرخ ارز می‌باشند و کم‌تر به انحرافات آن توجه می‌نمایند.

آزمون‌های تشخیصی: نتایج تخمینی مدل و آزمایشات تشخیصی، نشان می‌دهد که مدل LSTR یک مدل مناسب برای توصیف رفتار برآورد مدل است و می‌توان به صحت نتایج حاصل از برآورد مدل اعتقاد داشت. (جدول ۶ و ۷)

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این مقاله به منظور برآورد سازوکار اثرگذاری عوامل اقتصادی و کسب و کار بر حجم سپرده بانکی در بانکداری اسلامی، از رویکرد آستانه‌ای ملایم و بر اساس داده‌های فصلی

* باتوجه به رو به رشد بودن هزینه فرصت در اقتصاد تورمی کشور و در نظر گرفتن مطالعات انجام شده در این خصوص بهتر است شبکه‌ی بانکی در کشورهای توسعه نیافته مانند ایران، مشارکت مستقیم در سرمایه‌گذاری را در جهت افزایش خلق نقدینگی با توجه به فرصت‌های در پیش روی اقتصاد نسبت به پرداخت تسهیلات مدنظر قرار دهند که در این راستا شناسایی فرصت‌های صحیح سرمایه‌گذاری باید مورد توجه مدیران ارشد بانک‌ها قرار گیرد.

پروژه آزادسازی دچار ضرر نشود. لازم به ذکر است که در پروژه آزادسازی نرخ سود، بایستی متوجه رقابت نادرست بانک‌ها در مسئله تغییر نرخ سود شد. چرا که ممکن است بانک‌ها به منظور افزایش سهم خود در جذب سپرده‌ها و منابع به رقابت ناسالم روی آورند. به همین دلیل با افزایش نرخ‌های وام بالاتر، سود خود را تضمین می‌کنند. در همین حال، هزینه‌های بالای عملکرد (وجوه) ممکن است سبب بحران مالی شود. بنابراین یک بررسی از سلامت سیستم بانکی، کفایت نظارت بانکی و اجرای اصلاحات در این نواحی، برای مؤثر بودن آزادسازی نرخ سود، امری حیاتی است.

* افزایش درآمدهای نفتی و افزایش دارایی‌های خارجی بانک مرکزی باعث افزایش در پایه‌ی پولی کشور شده و حجم نقدینگی نیز افزایش می‌یابد و به طبع آن تورم نیز افزایش خواهد یافت. انتظار از تورم در دوره‌ی آتی و نااطمینانی از نرخ تورم نیز در دامن زدن به شدت تورم تأثیرگذار است و هرچه نااطمینانی افزایش یابد، میزان حجم تسهیلات بانکی کاهش یافته و منجر به خروج پول از سیستم بانکی و ورود به بازارهای سفته بازی و بازار سیاه خواهد شد و سرمایه‌گذاری در بخش تولید کاهش یافته و وضعیت تولید کشور را وخیم‌تر می‌کند، بنابراین توجه بانک مرکزی به سیاست‌های سامان‌دهی دارایی‌ها و بدهی‌ها و همچنین ذخیره‌گیری روی دارایی‌های موهومی در راستای تعدیل تدریجی ترازنامه نظام بانکی ضروری می‌باشد.

* با توجه به منابع به دست آمده از این مطالعه یکی از چالش‌هایی که در شبکه بانکی ایران وجود دارد، مدیریت دولتی بانک‌ها می‌باشد. در این نوع ساختار، دیدگاه غالب به بانک، یک دیدگاه از منظر بانک به عنوان یک بنگاه اقتصادی نبوده، بلکه در این دیدگاه به بانک به عنوان دافع تمامی مشکلات اقتصادی نگریسته می‌شود و لذا سیاست‌های پولی به عنوان منبع تأمین مالی و منشا رانت و مساوات است، لذا پیشنهاد می‌شود در جهت افزایش سودآوری و ایجاد نقدینگی بانک‌ها و هدایت آن به بخش حقیقی اقتصاد، قوانینی در جهت کاهش دخالت دولت در بانک‌های خصوصی و دولتی، برای بهبود فضای اقتصادی، رقابتی و بانکی کشور تدوین گردد.

جدول شماره ۱: رشد انواع حساب‌های سپرده سیستم بانکداری اسلامی مالزی (میلیون دلار)

انواع حساب‌های سپرده	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶
حساب پس‌انداز	۱۵۷۴۵	۱۸۱۲۷	۲۰۲۶۷	۲۳۴۸۱	۲۶۱۱۸	۲۹۶۵۲	۳۲۱۵۲	۳۳۸۴۶	۳۵۶۲۵
حساب سرمایه‌گذاری (عام و خاص)	۶۹۱۲۳	۹۳۵۳۵	۱۰۲۰۶۵	۱۱۰۳۴۸	۱۰۷۳۶۷	۱۳۱۸۱۶	۹۰۶۳۴	۷۲۳۹۴	۸۶۵۳۲
حساب جاری	۲۶۴۹۶	۳۰۰۵۶	۳۳۵۳۹	۴۲۶۳۲	۵۱۳۹۷	۶۲۳۲۶	۶۷۱۹۵	۶۸۱۳۷	۶۹۴۵۳
کل سپرده	۱۵۴۷۰۲	۱۸۸۸۳۹	۲۱۶۹۵۲	۲۶۶۳۸۷	۲۸۷۴۴۷	۳۵۳۶۲۵	۴۰۰۸۱۲	۴۲۹۶۴۰	۴۳۶۵۲۶

جدول شماره ۲: مانده سپرده‌های بخش غیردولتی به تفکیک نوع سپرده‌ها (هزار میلیارد ریال)

سال	جمع سپرده‌های غیردولتی	دیداری	سرمایه‌گذاری بلندمدت	قرض الحسنه (پس‌انداز)	سایر
۱۳۸۲	۳۸۲/۸	۱۴۷/۸	۲۳۴/۸	-	-
۱۳۸۳	۴۸۷/۹	۱۷۸/۷	۳۰۹/۳	-	-
۱۳۸۴	۶۴۱/۱	۲۰۸/۱	۴۳۳	-	-
۱۳۸۵	۸۷۰/۴	۲۶۷/۳	۶۰۳/۱	-	-
۱۳۸۶	۱۲۲۲/۷	۳۵۳/۱	۸۶۹/۷	-	-
۱۳۸۷	۱۵۶۰/۴	۴۵۵/۸	۱۱۰۴/۶	-	-
۱۳۸۸	۱۷۴۳/۶	۳۶۷/۷	۱۱۷۷/۶	۱۵۳/۹	۴۴/۳
۱۳۸۹	۲۱۶۳/۶	۴۰۹/۴	۱۵۲۲/۴	۱۸۰/۱	۵۱/۸
۱۳۹۰	۲۷۲۳/۸	۵۳۳/۵	۱۸۸۶/۷	۲۳۹/۱	۶۴/۶
۱۳۹۱	۳۳۰۷/۵	۶۶۲/۶	۲۲۹۷/۹	۲۵۵/۸	۹۱/۳
۱۳۹۲	۴۲۷۶/۸	۸۰۶/۵	۳۰۵۹/۹	۳۱۰/۳	۱۰۰
۱۳۹۳	۶۰۶۱/۴	۸۶۱/۹	۴۷۵۶/۹	۳۳۸/۵	۱۰۴/۱
۱۳۹۴	۷۴۷۲/۲	۸۵۵/۹	۶۱۰۰/۹	۳۹۰/۹	۱۲۴/۵
۱۳۹۵	۸۴۲۱/۱	۸۷۳/۸	۷۰۰۸/۶	۳۹۶/۲	۱۴۲/۵

جدول شماره ۳: سپرده‌های بخش دولتی به تفکیک گروه‌های بانکی (برحسب درصد)

سال	کل بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی	بانک‌های تجاری	بانک‌های تخصصی	بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی
۱۳۸۲	۱۷/۸	۱۶/۳	۱/۵	۰
۱۳۸۳	۲۷/۶	۲۳/۹	۳/۵	۰
۱۳۸۴	۳۱/۴	۲۳/۷	۷/۷	۰
۱۳۸۵	۳۵/۹	۲۷/۹	۷/۹	۰
۱۳۸۶	۷۰/۸	۵۲/۲	۱۸/۶	۰
۱۳۸۷	۸۸/۶	۶۳/۷	۲۴/۸	۰
۱۳۸۸	۹۵/۴	۶۸/۶	۲۶/۷	۰
۱۳۸۹	۱۱۶/۷	۳۷/۹	۳۰	۴۸/۸
۱۳۹۰	۱۲۶/۴	۴۴/۲	۳۵/۱	۴۷/۱
۱۳۹۱	۱۰۷/۵	۵۰/۶	۴۴/۳	۱۲/۶
۱۳۹۲	۱۳۹/۵	۵۱/۹	۷۴/۷	۱۲/۹
۱۳۹۳	۳۱۴/۴	۹۸/۱	۱۳۶/۲	۸۰/۱
۱۳۹۴	۳۷۷/۷	۱۱۹/۸	۱۵۱	۱۰۶/۹
۱۳۹۵	۲۹۵/۱	۱۳۱/۹	۳۱/۴	۳۱/۴

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران؛ اداره بررسیها و سیاستهای اقتصادی - دایره آمارهای پولی.

الگوی شماره ۱: الگوی تجربی تحقیق

$$TF_{it} = \begin{cases} c(s_t) + \gamma_1 GDP_{t-i} + \delta_1 OIL_t + \chi_1 Fin_{t-i} + \rho_1 INF_{t-i} + \omega_1 M_{t-i} + \theta_1 EX_{t-i} + \phi_1 DEP_{t-i} + \psi_1 BC_{i-1} + \varepsilon_{i,t} & \text{if } s_t = 1 \\ c(s_t) + \gamma_2 GDP_{t-i} + \delta_2 OIL_t + \chi_2 Fin_{t-i} + \rho_2 INF_{t-i} + \omega_2 M_{t-i} + \theta_2 EX_{t-i} + \phi_2 DEP_{t-i} + \psi_2 BC_{i-2} + \varepsilon_{i,t} & \text{if } s_t = 2 \end{cases}$$

جدول شماره ۴: آزمون خطی بودن، انتخاب متغیر انتقال و نوع مدل

متغیر	آماره F	آماره F4	آماره F3	آماره F2	مدل پیشنهادی	
ایران	EX (t)	e-01۹,۲۲۳۱	e-01۹,۹۰۳۶	e-01۲,۵۲۶۴	e-01۷,۲۷۵۱	1LSTR
مالزی	EX (t)	-01۶,۶۳۵۲	-01۵,۵۸۷۵	-01۴,۷۸۵۶	-01۶,۳۲۴۸	1LSTR

جدول شماره ۵: برآورد الگو به وسیله مدل LSTR

برآورد قسمت خطی مدل				
مالزی		ایران		متغیر
احتمال	ضریب	احتمال	ضریب	
۰,۰۰۰	۰,۸۸۸۳۲	۰,۰۱۷۸	۲,۲۷۸۸۹	CONSTANT
۰,۰۰۲	۰,۲۲۴۲۰	۰,۶۵۶۷	۰,۰۳۵۸۵	GDP
۰,۰۰۳	-۰,۱۰۵۶۴	۰,۰۰۰۱	۰,۲۰۶۲۴	OIL
۰,۰۹۰	-۰,۰۷۱۴۲	۰,۵۸۲۰	-۰,۰۱۸۹۳	FIN
۰,۰۰۰	-۰,۱۲۷۶۳	۰,۸۶۴۹	-۰,۰۸۶۵۳	INF
۰,۰۲۰	۰,۳۲۰۸۷	۰,۰۰۰۰	۰,۴۸۱۲۸	M
۰,۰۰۲	-۰,۳۰۱۷۸	۰,۷۸۰۵	-۱,۲۱۷۰۵	EX
۰,۵۳۹	-۰,۰۰۷۲۳	۰,۰۰۲۵	۷,۸۹۴۲۰	DEP
۰,۰۲۹	۰,۵۵۵۲۳	۰,۳۱۳۳	۰,۳۱۵۸۹	BC
برآورد قسمت غیرخطی مدل				
مالزی		ایران		متغیر
ضریب		احتمال	ضریب	
۰,۰۲۳	۰,۰۱۲۹۴	۰,۰۴۶۸	۰,۰۰۴۳۴۱	CONSTANT
۰,۰۰۰	۰,۷۶۹۲۷	۰,۰۶۱۰	۰,۰۰۲۲۳۹	GDP
۰,۰۰۰	-۰,۷۱۲۸۷	۰,۰۱۵۱	۰,۰۰۳۰۳۵	OIL
۰,۰۲۰	-۰,۰۱۳۶۰	۰,۰۰۵۵	-۰,۰۰۵۵۱۰	FIN
۰,۰۰۰	-۰,۳۶۷۵۷	۰,۰۸۰۰	-۰,۰۳۶۱۴۵	INF
۰,۰۰۰	۰,۲۶۸۶۰	۰,۰۴۸۴	۰,۰۴۴۱۵۴	M
۰,۰۱۷	-۰,۰۱۱۲۱	۰,۰۰۰۰	-۰,۵۱۱۶۶۱	EX
۰,۱۳۱	۰,۰۰۷۲۳	۰,۰۰۰۰	۰,۹۴۴۵۴۶	DEP
۰,۰۱۶	۰,۹۹۳۸۰	۰,۰۰۰۰	۰,۰۴۹۱۰۴	BC
۰,۰۲۳	۰,۰۱۲۹۴	۰,۰۰۰۰	۰,۱۷۹۸۷۶	(C) حد آستانه‌ای
۰,۰۰۰	۸,۵۵۵۳۲	۰,۰۰۰۰	۵,۵۸۹۵۴۵	(γ) پارامتر شیب
ضریب تعدیل شده $(R^2) = ۰,۸۷$				

جدول شماره ۶: آزمون همبستگی سریالی پسماندها

lag	ایران		مالزی	
	F-value	p-value	F-value	p-value
۱	۰,۸۳۶۵	۰,۳۲۶۵	۰,۶۳۲۵	۰,۴۵۲۶
۲	۰,۷۱۴۲	۰,۳۵۸۹	۰,۵۰۳۲	۰,۵۲۶۳
۳	۰,۹۵۶۸	۰,۲۵۹۸	۰,۸۶۳۲	۰,۳۲۱۴

جدول شماره ۷: نتایج آزمون‌های تشخیصی

آزمون	ایران		مالزی	
	F-value	P-value	F-value	P-value
ARCH LM-test	۴,۱۵۴۸	۰,۳۶۵۲	۳,۲۶۵۲	۰,۷۵۸۲
No remaining nonlinearity test	۱,۳۶۵۲	۰,۵۲۶۳	۱,۳۲۵۶	۰,۶۵۲۳
Parameters constancy test	۰,۷۵۸۶۵	۰,۵۶۸۹	۰,۸۵۶۳	۰,۷۵۶۲

منابع و مآخذ

- افشین‌نیا، م. (۱۳۷۷)؛ "برآورد تأثیر تغییرات بلندمدت حجم پول و نقدینگی بر سطح عمومی قیمت‌ها در ایران"، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران، ۸، ۹۷-۱۲۰.
- بدری و زمان‌زاده، ح. (۱۳۹۶). "تحلیل رفتار ترانزنامه نظام بانکی در خلق نقدینگی و پیامدهای آن در اقتصاد"، فصلنامه پژوهش‌های پولی - بانک، ۱۰(۳۴)، ۶۲۱-۶۵۶.
- پوستین‌چی، م. (۱۳۹۴). "بررسی تأثیر رقابت در صنعت بانکداری بر ثبات بانک‌ها"، فصلنامه اقتصاد پولی، مالی، ۲۳(۱۱)، ۱۲۳-۱۴۵.
- دولت‌آبادی، م. (۱۳۹۱). "بررسی عوامل مؤثر بر تفاوت نرخ سود دریافتی و پرداختی (spread) در بانک‌های دولتی و بانک‌های خصوصی ایران"، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه الزهرا (س).
- رضایی‌پور، م.، نجارزاده، ا. و ذوالفقاری، م. (۱۳۹۱). "بررسی رفتار سپرده‌گذاران بلندمدت نسبت به تغییرات نرخ بهره بانکی"، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، ۲۰(۶۳)، ۱۵۵-۱۷۰.
- شاکری، ع. (۱۳۹۴). "مقدمه‌ای بر اقتصاد ایران - تهران"، نشر: رافع.
- شهیکی تاش، م.ن.، محمودپور، ک. و نایینی، م. (۱۳۹۴). "بررسی ارتباط میان ساختار بازار و ضریب سودآوری در نظام بانکی ایران (رهیافت SCP)"، فصلنامه روند، ۲۲(۷۲)، ۱۳-۳۷.
- صفری، س. و رافتی، م. (۱۳۹۸). "بررسی تأثیر عوامل اقتصادی بر حجم سپرده‌های بانک‌های خصوص منتخب در ایران"، فصلنامه اقتصاد مالی، ۱۳(۴۷)، ۱۹۹-۲۱۶.
- عزتی، م.، عاقلی، ل.ع. و کشاورز ساجی، ن. (۱۳۹۵). "عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌های اسلامی (کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی)"، فصلنامه اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۵(۱۵)، ۱۳۹-۱۵۳.
- سیدنورانی، م.ر.، وفایی یگانه، ر.، شاکری، ع.، علیزاده، ا.خ. و امامی میبدی، ع. (۱۳۹۷). "در مقاله‌ای به ارزیابی بهره‌وری نسبی بانک‌های منتخب نظام بانکداری بدون ربای جمهوری اسلامی ایران با رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها"، مجلس و راهبرد، ۲۵(۹۵)، ۳۶۶-۳۸۹.
- عربی و اکبری. (۱۳۹۵). "در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر شرایط اقتصاد کلان عوامل برون سازمانی بر حجم سپرده بانک‌های ایران"، اقتصاد ملی، ۱۶(۵۹)، ۵۵-۱۰۰.
- زراء نژاد، م. و سعادت‌مهر، م. (۱۳۸۶). "عرضه پول در اقتصاد ایران"، پژوهشنامه بازرگانی، ۱۲(۴۵)، ۱-۲۲.
- مؤسسه تحقیقات مبین: محسین یزدان پناه (۱۳۹۵).
- نعمتی، م. و طباطبایی، س.ع.ا. (۱۳۹۵). "تعیین عوامل مؤثر بر ناکارایی هزینه در بانک‌ها (مطالعه موردی: بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران)"، فصلنامه اقتصاد مالی، ۱۰(۳۶)، ۱۲۳-۱۴۶.
- ولی‌پور، ع.، نورائی، م. و کاوس، ک. (۱۳۹۹). "پیامدهای اجرای بازاریابی علی در سیستم بانکی و تأثیر آن بر وفادارسازی مشتریان به بانک‌ها، مجله مدیریت بازاریابی، ۱۵(۴۶)، ۸۹-۱۰۶.
- Andries, A.M. & Capraru, B. (2012). "Impact of financial liberalization on banking sectors performance from CEEC", PLoS ONE, 8(3), 1-2.
- Bernanke, B.S. (2017). "Federal Reserve policy in an international context", IMF Economic Review, 65(1), 5-36.
- Ingham, G. (2013). "The nature of money. John Wiley & Sons; Federal Reserve Bank of St", Louis Review, 92(6), 465-479.
- Lavoie, M. (2011). "Money, credit and central banks in post-Keynesian economics", in E. Hein and E. Stockhammer (eds)", UK and Northampton, MA, USA, 34-60.
- Mann, G. (2013). "Monetary Exception: Labour Distribution and Money in Capitalism", Capital and Class, 37, 2.

- Mishkin, F.S. (2011). "Monetary policy strategy: lessons from the crisis (No. w16755). National Bureau of Economic Research.
- Rochon Louis-Philippe, Sergio Rossi (2017). "Advances in Endogenous Money Analysis", Edward Elgar Publishing, Oct 27.
- Smithin, J. (2013). "Keynes's theories of money and banking in the Treatise and General Theory", Review of Keynesian Economics, 2(2), 242-56.
- Smithin, J. (2016). "Endogenous money, fiscal policy, interest rates and the exchange rate regime: a comment on Palley, Tymoigne, and Wray", Review of Political Economy, 28(1), 64-78.
- Levine, J. & Kwan, S.H. (2014). "Safe & Sound Banking, 20 years later: What was Proposed and What has been adopted", Federal Reserve Bank of Francisco.

The Mechanism of Effect of Economic Factors on the Volume of Bank Deposits in Islamic Banking Systems

* Mohammadreza Faalnasiri

** Ramin Khochiany

*** Hamid Asayesh

**** Seyed Hosein Sajadi

Abstract

In economic literature, one of the important roles of deposits is that it provides a suitable basis for investment. The aim of the present study is to investigate the mechanism of economic factors effect on the volume of bank deposits in the banking system of Iran and Malaysia with the threshold approach (STAR) during the years 1397-1379 for the Iranian economy and 1984-2017 for the Malaysian economy. In this regard, the application of soft transfer regression model was used to estimate the mechanism of the effect of economic and business factors on the volume of bank deposits in Islamic banking. The results of the model for Iran show the negative effect of the variables of exchange rate fluctuations, inflation rate, financial crises and the positive effect of the variables of oil price, liquidity, deposit interest rate and bank facilities on the total volume of bank deposits in Iran. For Malaysia, the variables of gross domestic product, liquidity and bank facilities have a positive effect, and the variables of exchange rate fluctuations, oil price and inflation rate have a negative effect on the total volume of bank deposits. According to the results for Iran's economy; the increase in oil revenues and the increase in the foreign assets of the central bank has caused an increase in the volume of liquidity, and as a result, inflation has also increased. The expectation of inflation in the future period and the uncertainty of the inflation rate have reduced the volume of bank facilities and led to the withdrawal of money from the banking system and entering the speculative and black markets and worsened the country's production situation. While for the Malaysian economy according to the money endogeneity test, liquidity has been directed towards production and has led to an increase in production and sustainable economic growth. Therefore, it is necessary for the central bank to pay attention to the policies of organizing assets and liabilities and saving on imaginary assets in order to gradually adjust the balance sheet of the banking system.

Key Words: Economic Factors, Volume of Bank Deposits, Iranian Banking System, and Threshold Approach Model

JEL classification: O23 E43; G21.

* PhD student in economics, Aliguderz branch, Islamic Azad University, Aliguderz, Iran

** Assistant Professor, Department of Economics, Ayatollah Azami University of Borujerdi (RA), Borujerd, Iran, (corresponding author), e-mail: khochiany@abru.ac.ir

*** Assistant Professor, Department of Economics, Ayatollah Azami University of Borujerdi (RA), Borujerd, Iran

**** Assistant Professor, Department of Economics, Shahriar Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran